

Rapport 2007:1

Erfarenheter från valen

den 17 september 2006

Innehållsförteckning

1	Sammanfattning.....	2
2	Röstning	2
2.1	I vallokal	2
2.2	Förtidsröstning.....	3
2.3	Röstmottagning – organisation och genomförande.....	3
2.4	Säkerhet/förvaring.....	4
2.5	Röstning på ambassader	4
2.6	Brevröstning.....	5
2.7	Budröstning	5
2.8	Identitetskontroll	6
3	Information.....	7
3.1	Allmänt om inriktning	7
3.2	Allmän information för samtliga väljare.....	7
3.3	Riktad information för vissa väljargrupper.....	8
4	Valsedlar.....	11
5	Valnatt och resultatredovisning.....	12
6	Valdatasystemet.....	13
7	Kostnader.....	14
8	Behov av ändrade regler.....	16
8.1	Utdrag ur val- och folkbokföringsdatabasen	16
8.2	Tidpunkter för beslut om antal fullmäktige och valkretsindelning.....	18
8.3	Tillämpning av 5 § valförordningen (2005:874).....	19
8.4	Effekter av den fria nomineringsrätten.....	20

1 Sammanfattning

I denna rapport redovisar Valmyndigheten sina erfarenheter från valen den 17 september 2006. Rapporten har behandlats vid sammanträde i Valmyndighetens nämnd den 15 januari 2007.

Förberedelserna och genomförandet av valen 2006 har enligt Valmyndighetens uppfattning fungerat mycket bra för hela valadministrationen och leverantörer av tjänster och material har utfört sina åtaganden till belåtenhet.

Den stora nyheten inför valen var att huvudmannskapet för förtidsröstningen överfördes till kommunerna som nu fick ansvaret för all röstning inom landet. Trots en del smärre misstag kan det konstateras att förtidsröstningen fungerat mycket bra och även tagits emot positivt av väljarna. Antalet mottagna förtidsröster, liksom valdeltagandet totalt, ökade jämfört med valen 2002.

I det följande redogörs för den utvärdering som Valmyndigheten har gjort tillsammans med företrädare för bl.a. länsstyrelser och kommuner. Avslutningsvis berörs ett antal områden där Valmyndigheten ser behov av en regelöversyn. Valmyndigheten anser att det finns skäl att återigen överväga om inte det svenska valsystemet också skulle föras med inslag av offentliga valförberedelser. Ett parti borde för att delta i mandatfördelningen ha i förväg anmält att man kandiderar i valområdet och anmält åtminstone ett visst minimiantal kandidater. Bakgrunden till förslaget utvecklas närmare i avsnitt 8.4.

De centrala kostnaderna för valen 2006 uppgick till närmare 229 miljoner kronor. Jämfört med valen 2002 innebär det en kostnadsökning om ca 6 procent. Kostnadsökningen 2006 hänförs sig främst till kostnader för dels information om och genomförandet av den ändrade förtidsröstningen, dels information om identitetskontrollen vid röstningen.

2 Röstning

Röstning ägde rum i vallokaler på valdagen och i röstningslokaler som t.ex. bibliotek, kommunhus, ambassader, konsulat och som brevröstning från utlandet.

2.1 I vallokal

Vid 2002 års val gällde att valnämnden kunde bestämma om avkortat öppethållande. Valmyndighetens rekommendation var att en vallokal skulle ha öppet minst sex timmar om det endast fanns högst 500 röstberättigade och minst 9 timmar om det fanns högst 800 röstberättigade i distriktet.

Vid 2006 års val fanns i 4 kap. 21 § vallagen regeln att valnämnden kunde begränsa öppettiden för ett valdistrikt till klockan 9-13 och 17-20 i stället för 8-20, om väljarna ändå hade goda möjligheter att rösta. Om öppettiden begränsades skulle valnämnden först samråda med länsstyrelsen och ange varför den bedömde att väljarna ändå fick tillräckligt goda möjligheter att rösta.

Vid 2002 års val hade 369 vallokaler av totalt 5 976 begränsat öppethållande och vid 2006 års val gällde detta för 283 av totalt 5 783 vallokaler. Valmyndigheten har inte fått kännedom om någon kritik mot de fall där öppettiderna begränsats.

2.2 Förtidsröstning

I november 2005 skickade Valmyndigheten en skrivelse till samtliga kommuner med bl.a. en översiktlig information om förändringarna i den nya vallagen. Det var viktigt att de kommuner som planerade för en omfattande förtidsröstning gavs tid att boka lämpliga lokaler och rekrytera röstmottagare.

Ambitionen var att omfattningen på förtidsröstningen skulle vara densamma som vid tidigare val då Posten AB var ansvarig. Redan under våren 2006 stod det klart att antalet ställen för förtidsröstning skulle bli högre än vad som visas i den statistik som finns för poströstningen 2002-2004. Endast i 32 kommuner fattades beslut om färre lokaler än vid tidigare val.

Antalet mottagna förtidsröster uppgick till 1 796 279, vilket motsvarade 31,8 procent av antalet avgivna röster. Detta är en ökning i både antal och andel jämfört med valen 2002, där motsvarande siffror var 1 605 921 och 29,8 procent. Ökningen visar att väljarna nåtts av informationen om var de kunde rösta. De allra flesta, nästan 92 procent, av dem som förtidsröstade gjorde det i den egna kommunen.

I enlighet med förordningen (2005:888) om statsbidrag för kommunernas medverkan vid 2006 års val betalade Valmyndigheten ut 103 miljoner kronor i bidrag till kommunerna under april månad. Baserat på summan av varje kommuns statsbidrag och antalet mottagna förtidsröster per kommun uppgick den genomsnittliga kostnaden per förtidsröst till cirka 57 kronor.

De nya reglerna för tillgänglighet till röstningslokaler har, såvitt Valmyndigheten kunnat utreda, fungerat väl. Endast ett fåtal lokaler där tillgängligheten var begränsad har behövt underställas länsstyrelserna för prövning som i samtliga fall funnit att de av kommunerna anförda skälen för att trots brister i tillgänglighet använda lokalerna, är godtagbara.

2.3 Röstmottagning – organisation och genomförande

De flesta kommuner skötte all förtidsröstning i egen regi. De typer av lokaler som användes flitigast var bibliotek och kommunhus. Kommunerna anordnade förtidsröstning på 3 424 ställen, varav 1 639 var på institutioner av olika slag, t ex sjukhus, äldreboenden, häkten etc.

77 kommuner tecknade avtal med Posten AB om röstmottagning. Röstmottagning skedde i 126 postlokaler varav 56 var Svensk Kassaservice. Det var cirka 4 procent av rösterna som kom in via Posten AB.

På Valmyndighetens webbplats publicerades i början av juni 2006 en förteckning över de röstningslokaler som kommunerna tänkte använda. Förteckningen innehöll lokalernas namn, adress, öppettider för röstmottagningen och också kontaktuppgifter till kommunen.

För de flesta röstningslokaler fanns en klickbar länk där man kunde se lokalen markerad på en karta över området.

Kommunerna hade möjlighet att på röstkortet skriva till tre röstningslokaler som låg i väljarens närhet. I vissa fall angavs en samlingsuppgift som t.ex. ”alla bibliotek”. Kommunens kontaktuppgifter framgick av röstkortet och den folder som omslöt röstkortet informerade om kommunernas ansvar för all förtidsröstning.

Den totala volymen av de förtidsröster som räknades av kommunerna på onsdagen efter valdagen ökade betydligt vid detta val – för alla tre valen uppgick ökningen till över femtio procent av det antal som räknades vid 2002 års val. De rapporterade anledningarna till ökningen varierar och flera faktorer har troligtvis spelat in. En viktig faktor var att antalet som röstade i röstningslokaler under lördagen och söndagen var fler än vid tidigare val och att dessa röster i större utsträckning än tidigare inte hann distribueras till rätt vallokal.

Enligt de uppgifter som kommit till Valmyndighetens kännedom var de flesta kommunerna nöjda med att överta ansvaret för all röstmottagning. Vissa problem förekom, de allra flesta beroende på att det var en ny uppgift för kommunerna och därför svårt att beräkna tillräckligt med personal för mängden förtidsröstande.

De funktioner som Valmyndigheten tillhandahöll för inrapportering av inkomna förtidsröster fungerade väl. Antalet inkomna förtidsröster publicerades som en graf på Valmyndighetens webbplats och siffrorna uppdaterades dagligen. Syftet med inrapporteringen var dels att skapa ett verktyg för kommunerna att bokföra sina förtidsröster, dels att få fram daglig statistik över förtidsröstningens omfattning i hela landet under perioden.

Valmyndigheten ingick ett centralt avtal med Posten AB om distribution av de förtidsröster som skulle skickas vidare till en annan kommun. Avtalet innebar att kommunerna lokalt skulle lämna in samtliga mottagna förtidsröster som skulle skickas till andra kommuner till Posten AB för vidare distribution. Avtalet innebar också distribution av förtidsröster under lördagen före valdagen och under själva valdagen. En del kommuner hade inte uppfattat att de kunde rekvirera hämtning av röster under valhelgen och väntade därför till måndagen efter valdagen med att skicka iväg de sista förtidsrösterna. Det krävs vid kommande val en utökad information till kommunerna om ett liknande avtal sluts då.

2.4 Säkerhet/förvaring

Kommunerna visade en del osäkerhet gällande vilken typ av förvaring som kunde vara acceptabel för säker förvaring av förtidsröster. Några kommuner, 49 stycken, valde att köpa denna tjänst från Posten AB, eftersom det inte fanns tillräckligt säkra utrymmen hos kommunen. Beslut om vad som utgör säker förvaring ska fattas av kommunen själv. Det kan finnas anledning för Valmyndigheten att i större utsträckning ge konkreta rekommendationer och råd i ämnet.

2.5 Röstning på ambassader

Röstmottagning anordnades i 294 röstningslokaler i utlandet (ambassader och konsulat) under perioden den 24 augusti t.o.m. den 15 september 2006. Röstningslokalerna hade öppet under olika dagar och tider under perioden. Antalet röstningslokaler var färre än vid

folkomröstningen 2003 och valen 2002 men antalet röster som togs emot var fler. Valmyndigheten tog emot 23 537 förtidsröster från utlandet. Vid valen 2002 togs 19 045 röster emot och vid folkomröstningen 2003 var det 21 816 röster. De röstningslokaler som tog emot flest röster var ambassaden i Oslo (1 728 röster), ambassaden i London (1 624 röster) och ambassaden i Köpenhamn (978 röster).

Det vore rimligt att utlandsmyndigheterna skickade in rösterna tidigare så att en större del av dem kan skickas ut till kommunerna före valdagen. Några utlandsmyndigheter skickade in röster flera gånger under perioden men många väntade alldeles för länge.

2.6 Brevröstning

Under juli skickades brevröstningsmaterial till cirka 115 000 röstberättigade i utlandet. Utskicket skedde senare än vid folkomröstningen 2003 vilket kan ha bidragit till att det vid 2006 års val endast kom in 18 brevröster för tidigt, i jämförelse med folkomröstningen 2003 då det kom in 1 500 brevröster för tidigt. Brevröstningsmaterial fanns även tillgängligt på utlandsmyndigheter, hos kommunernas valnämnder samt via Valmyndigheten.

Valmyndigheten tog totalt emot 24 432 brevröster. Vid folkomröstningen 2003 tog Valmyndigheten emot 29 451 brevröster och vid valen 2002 inkom 18 318 brevröster (2002 års val var det första val då brevröstning var möjlig från hela världen). Totalt var det 1 715 röster, som inkom till Valmyndigheten från utlandet som inkom för tidigt, alternativt för sent eller sådana där väljaren inte kunde identifieras.

2.7 Budröstning

Väljare som på grund av sjukdom, funktionshinder eller ålder inte själva kan ta sig till ett röstmottagningsställe för att rösta får enligt 7 kap. 1 § vallagen lämna sina valseklar där genom ett bud. Vallagen föreskriver vilka personer som får vara bud och hur röstningen ska gå till.

Inför 2006 års val tillkom nya bestämmelser som innebar att kretsen av bud utökades, att röstmottagarna bättre kunde kontrollera budens behörighet och att vittnet på ytterkuvertet för budröstning ska ange sitt namn, personnummer och adress. Vidare blev det enligt de nya bestämmelserna möjligt för kommunerna att förordna särskilda personer att få vara bud, liksom det blev möjligt för anställda vid ett häkte eller en kriminalvårdsanstalt att få vara bud. Av Posten AB anställda lantbrevbärare får också vara bud.

Valmyndigheten påtalade i utvärderingen efter 2002 års val hur den tidigare lagstiftningen gjorde det svårt för valförrättare och röstmottagare att kunna få klarhet i om en budröst formellt uppfyllde villkoren för att kunna godkännas. I många fall måste de uppgifter som lämnades skriftligen och/eller muntligen godtas – utan någon möjlighet till faktisk kontroll.

Eftersom budet på ytterkuvertet skulle ange dels uppgift om sin egen roll som bud dels hur väljarens identitet kontrollerats har röstmottagarna ändå känt större säkerhet vid sin mottagning av budrösterna. Mottagningen har dock på grund av att fler uppgifter ska kontrolleras tagit något längre tid.

Totalt har 90 000 budröstningsförsändelser (en komplett uppsättning av kuvert och valsedlar som behövs för att kunna budrösta) distribuerats. Hur många som kommit till användning utöver de 13 920 som lantbrevbärarna tagit emot saknas dock uppgift om. Valmyndigheten har för avsikt att under 2007 inventera ett antal valnämnders arkiverade ytterkuvert för att kunna göra en uppskattning av antalet inlämnade budröster.

Vid 2006 års val fanns också möjlighet för kommunerna att särskilt förordna personer att fungera som bud vid röstningen utan att det skulle vara någon vård- eller hjälpsituation, som kvalificerar en anställd hos kommunen att vara bud. Valmyndigheten har frågat samtliga kommuner om de har förordnat någon eller några särskilda personer som bud. Av de 234 svar som kommit in säger sig 108 kommuner ha utsett personer att fungera som kommunala bud. 31 av dessa har utsett ett bud och resten av dem flera bud.

I 17 fall har buden utsetts enbart för röstningen på institutioner eller andra vårdinrättningar. I 61 kommuner har budet och ett vittne åkt tillsammans hem till en röstande för att hjälpa till och i 38 fall har budet åkt ensam, då väljaren själv ordnat med ett vittne.

Flera kommuner har sagt sig vara mycket nöjda med möjligheten att utse bud men många kommuner har även uttalat att tjänsten dessvärre inte blivit så mycket efterfrågad trots information både i annonser i den kommunala tidningen och på kommunens hemsida.

Posten AB anser att inlämningen av lantbrevbärröster måste förenklas. Det skulle vara lämpligt att de postcenter som lantbrevbärarna utgår från fick fungera som röstningslokaler. Det skulle räcka med några timmars öppettid för att lantbrevbärarna skulle få lämna från sig budrösterna där i stället för att åka till kommunens röstningslokaler.

Lantbrevbärrösterna kostade drygt 500 kr per röst om man bara ser till den ersättning som Posten AB uppburit. Därtill kommer kostnader för materialplockning och utskick.

2.8 Identitetskontroll

En stor förändring vid 2006 års val var att alla väljare som inte var kända av röstmottagarna måste visa legitimation eller på annat sätt styrka sin identitet. Detta innebar att väljarna för första gången måste legitimera sig vid röstning i vallokalerna. Röstmottagarna måste också dokumentera hur väljarens identitet hade kontrollerats. En stor fördel med den nya bestämmelsen är att samma regler nu gäller för all typ av röstning.

Såvitt Valmyndigheten hittills har kunnat utröna har den nya regeln fungerat väl. Det har dock från några håll meddelats att framför allt äldre väljare ringt och framfört sin oro över att de inte skulle kunna rösta, eftersom de saknat giltig id-handling. Några har kunnat lugnas genom information att de har kunnat låta någon som känt dem gå i god för deras rätta identitet. Det har emellertid inte gått att få fram uppgift om någon avstått från att rösta på grund av att de inte kunnat legitimera sig.

Valmyndigheten kommer under våren 2007 att gå igenom röstlängderna för ett antal kommuner för att undersöka om det har varit några problem med dokumentationen av identitetskontrollen.

Från såväl valnämnder som röstmottagare har framförts att själva mottagningen tog längre tid än vanligt på grund av id-kontrollen. Därför uppstod kö vid röstmottagningen. Köer uppstod inte bara vid röstningen i vallokalerna utan även vid förtidsröstningen. Valmyndigheten kommer att se över vad som möjligen går att förenkla utan att för den skull sänka nivån på säkerheten.

3 Information

3.1 Allmänt om inriktning

Eftersom kommunernas helhetsansvar för all röstmottagning inom landet samt nya regler om identitetskontroll innebar väsentliga förändringar för väljarna fann Valmyndigheten det lämpligt att betona dessa förändringar i sina generella informationsinsatser. Valmyndigheten tog fram en symbol som kunde användas i informationsmaterial, affischer, skyltar m.m. för förtidsröstningslokaler.

Valmyndigheten har gjort dels breda informationsinsatser som vänder sig till alla röstberättigade, dels riktade insatser som vänder sig till vissa grupper med speciella behov.

3.2 Allmän information för samtliga väljare

Vykort till alla hushåll

För att tidigt uppmärksamma väljarna på nyheterna ifråga om förtidsröstningen och den skärpta id-kontrollen skickade Valmyndigheten i mitten av augusti ut ett vykort till samtliga hushåll. Vykortet pekade på att det fanns nyheter att uppmärksamma inför valet och att mer om detta fanns att läsa i det kommande röstkortet. Vykortet och dess innehåll uppmärksammades i rätt hög utsträckning av allmänheten. Det gav också upphov till en del artiklar i media om det ökade kravet på legitimation.

Röstkortet

Under perioden den 21 – 29 augusti 2006 fick samtliga röstberättigade sina röstkort. Röstkortet var inneslutet i en folder med information om hur man gör när man röstar. Röstkortets innehåll anpassades till olika målgrupper genom att det producerades i två versioner, dels en text för röstberättigade bosatta i Sverige, dels en för utlandssvenskar.

TV-spottar, radiotrailers och webbannonser

Valmyndigheten producerade tre korta informationsinslag för visning i reklamfinansierade TV-kanaler under cirka fyra veckor före valdagen. De sändes också i Sveriges Television i Anslagstavlan och i programskarvar minst en gång per dag under samma period. Speaker-texten användes för radiotrailers som sändes i vissa reklamfinansierade radiokanaler. Budskapen fokuserade på den ändrade förtidsröstningen, den stärkta id-kontrollen och möjligheten att få dubblettröstkort. TV4 anlätades mest men som komplement visades filmerna också i TV 3, Kanal 5 och TV 6.

Valmyndigheten annonserade också sista veckorna före valet dels under tre dagar i tidningen Metro dels med webbannonser, s.k. banners, på andra webbplatser än den egna.

Valmyndighetens webbplats

Valmyndigheten lanserade våren 2006 en ny hemsida. Centralt i arbetet med den nya webbplatsen var tillgänglighet. Alla, oavsett bakgrund och språkförståelse, skulle ges möjlighet att ta till sig informationen på sidan. Som stöd i detta förändringsarbete användes ”24-timmarswebben 2.0”, en skrift utgiven av Nämnden för elektronisk förvaltning. Det finns t.ex. möjlighet att anpassa textstorleken och att få texten uppläst. Filmer om val på en mängd olika språk, inklusive teckenspråk, gjorde informationen om valet tillgänglig för många som inte förstår det svenska språket.

All tryckt information fanns också på hemsidan. Adresser och öppettider till alla lokaler där man kunde rösta lades ut innan röstningen började.

Valinformation via telefon och e-post

Valmyndigheten ingick avtal med ett serviceföretag om telefon- och mailservice. Företaget skulle under perioden den 7 augusti – den 17 september 2006 besvara telefonsamtal som inkom till Valmyndighetens 020-nummer och vissa e-postförfrågningar som styrdes automatiskt till serviceföretaget. Sammanlagt var runt 90 personer utbildade för att kunna tillhandahålla service och information. Under perioden togs hos serviceföretaget emot 70 360 telefonsamtal och 35 429 mail. Drygt 85 procent av samtalen besvarades inom 45 sekunder. Samtliga mail besvarades inom 24 timmar räknat utifrån öppettiderna under perioden. Det skickades 63 745 försändelser med posten innehållande främst röstkort eller brevröstningsmaterial.

De mest frekventa ärendena var utskrift av röstkort och utskick av brevröstningsmaterial. Frågor av mer komplicerad natur slussades vidare till Valmyndigheten.

3.3 Riktad information för vissa väljargrupper

De största väljargrupperna som varit föremål för riktade åtgärder har varit ungdomar och invandrare. I båda grupperna är andelen som röstar lägre än genomsnittet.

Ungdomar

Valmyndigheten samverkade med Ungdomsstyrelsen, Myndigheten för skolutveckling (MSU) och elevorganisationerna för organiserande av skolval. Valmyndighetens roll var främst att förse skolorna med material i form av valsedlar och kuvert.

Varje skola som deltog fick också ett materialpaket. Valmyndigheten tog fram en utbildningsfilm som ingick i paketet. Syftet med filmen var att på ett pedagogiskt sätt illustrera hur man röstar. Förutom själva valhandlingen berördes rösträkningen, offentligheten och valresultaten. I skolvals paketet som sammanställdes och distribuerades av MSU fanns också broschyren Val i Sverige – Hur gör man? avsedd som lärarhandledning samt en broschyr om genomförandet av skolvalet som togs fram av elevorganisationerna och som Valmyndigheten bekostade tryckningen av.

Övriga åtgärder för ungdomar inriktades på att finnas med annonser på ett antal välbesökta webbplatser. Under maj/juni lanserade Valmyndigheten en ”rösta utomlands-kampanj” där banners med information om var man kunde beställa brevröstningsmaterial publicerades

på att antal webbplatser riktade mot ungdomar. Detta kompletterades med gratisvykort med samma information distribuerade genom nättidningen Chili och resebyrå Kilroy. Vid höstkampanjen fanns banners på Lunarstorm, MSN messenger och hotmail, Spray och Bliip. På Lunarstorm låg ett frågeformulär om valet ute ett dygn och besvarades av 114 000 personer.

Invandrare

Information om röstningsprocessen översattes till 21 språk inklusive minoritetsspråken. Urvalet av utländska språk baserades på Migrationsverkets uppgifter gällande de mest talade språken i Sverige samt på Valmyndighetens egna erfarenheter av vilka språk som efterfrågas.

Röstkortet innehöll information om till vilka språk översättningar gjorts, kontaktuppgifter för beställning och Valmyndighetens webbadress.

Översättningarna trycktes upp dels i en broschyr **Bra att veta om valet** med de 14 vanligaste språken, dels som enskilda språkblad. Broschyren avsågs användas främst i röstningslokaler och vallokaler. Språkbladen distribuerades till föreningar, allmänheten, organisationer och projekt där man på förhand visste vilket/vilka språk som var aktuella för målgruppen.

En annonskampanj på de mest frekventa språken bedrevs i Stockholms tunnelbana under en vecka kombinerad med en bilaga i tidningen Stockholm City. Annonsbilagan delades också ut på ett antal "events" som var välbesökta av invandrare.

Den "skolfilm" om röstningsprocessen som togs fram översattes till arabiska, persiska/farsi, turkiska och engelska. Filmen framställdes med "valneutral" text för att kunna användas också under mellanvalsår. Valmyndigheten samarbetade också med Öppna Kanalen i Västerås om produktion av ytterligare en film som upplyste om vilka som har rätt att rösta och som med bilder ur verkligheten visade hur det går till att rösta. Den översattes till 15 språk och filmerna kunde genom avtal med det relativt nybildade organet Riksförbundet Öppna kanaler visas i de allra flesta Öppna kanaler i hela landet.

Personer med hörselskador, synsvårigheter eller svårigheter att läsa normal text

Information om hur det går till att rösta och nyheterna i vallagen spelades in på tecken-språk och lades ut på Valmyndighetens hemsida. TV-spottarna producerades med text.

Motsvarande information som fanns på röstkortet lästes in på kassett och distribuerades i slutet av augusti till cirka 15 000 synskadade. Den sändes också ut till talbibliotek. Informationen fanns även på s.k. Daisyskiva. Ett speciellt material som gör det möjligt för synskadade som kan läsa punktskrift att rösta utan hjälp har tagits fram och distribuerats till de knappt 900 personer som uppgivit till Synskadades Riksförbundet att de kan läsa punktskrift.

En broschyr på lättläst svenska togs fram och sändes till de cirka 5 000 adresser som Stiftelsen Lättläst har i sina register. Ett antal handikapporganisationer och samtliga samsamarbetsorgan för handikappfrågor i länen fick också broschyren.

Hemlösa

För personer som saknar bostad eller folkbokföringsadress har Valmyndigheten annonserat i tidskriften Situation Stockholm och delat ut affischer till hjälporganisationer i Malmö, Göteborg och Stockholm avsedda att spridas och sättas upp på anslagstavlor i t.ex. härbärgen för hemlösa.

Journalister och partier

Valmyndigheten anordnade ett informationsseminarium för journalister i maj 2006. Seminariet behandlade redovisning av valresultat, nyheterna i vallagen och myndighetens planerade informationsinsatser. En broschyr med information om valnatten på svenska och engelska togs fram för media.

Ett informationsmöte med företrädare för de partier som fått mer än en procent av rösterna vid de allmänna valen 2002 hölls i november 2005.

Förarbete, granskning och uppföljning

För att bättre förstå informationsbehovet bland invandrare genomförde Valmyndigheten gruppintervjuer med representanter för fem stora språkgrupper (arabiska, persiska, somaliska, turkiska och spanska). Syftet var att få information om behov av översättningar, kommunikationskanaler och kunskapen om rösträtt och röstningsprocedur. När det gäller språket var de flesta överens om att det var bra att få tillgång till information på det egna modersmålet. Detta var mest påtagligt bland de äldre där kunskaperna i svenska språket var låga. De flesta uppskattade också att det fanns versioner på lätt svenska.

För alla språkgrupperna var de egna föreningarna mycket viktiga när det gällde att få samhällsinformation och material. Gratistidningarna nämndes som förstahandsval av de flesta. Radio var ett mycket starkt val bland den persisktalande gruppen. Etablerade svenska tidningar nämndes också av chilensare som var bättre etablerade i det svenska samhället. Den bosniska gruppen nämnde svenska media som förstahandsval till viss del beroende på bristen på egna tidningar. Segregation och utanförskap ansågs medföra att man inte intresserade sig för hur det går till att rösta. Man måste först tro på systemet och finna anledning att rösta. Sedan lär man sig lätt hur det går till.

Information som var avsedd för allmänheten såsom röstkortet, instruktioner för bud- och brevröstning m.m. granskades av erfarna språkgranskare. Röstkortet genomgick också s.k. fokusgruppsundersökning för att kontrollera att innehållet uppfattades på rätt sätt och var begripligt för mottagarna. Den ursprungliga röstkortsfoldern upplevdes som för lång och kortades ned.

Utbildningsfilmen och TV-spottarna testades i fokusgrupp med ungdomar för att undersöka om material, ton och manér fungerade på målgruppen.

Valmyndigheten har också anlitat ett särskilt företag för utvärdering och uppföljning av myndighetens informationsinsatser. Utvärderingen genomfördes som telefonintervjuer med 1 000 personer dels i början av augusti (förmätning) dels i anslutning till avslutningen av informationskampanjen (eftermätning). Utvärderingen visade vid eftermätningen att så gott som alla visste att det var val och de flesta visste också vilket datum. Röstkortet

var den produkt som observerats av flest väljare (92 procent) och ansågs också ha högt informationsvärde. Näst röstkortet var det enligt mätningar TV-informationen som hade högst genomslag hos allmänheten.

De allra flesta, 99 procent, ansåg sig också veta hur man gör när man röstar.

Slutligen har Valmyndigheten genomfört en undersökning av myndighetens interna information gentemot kommuner och länsstyrelser i syfte att bättre förstå hur de tillgodogör sig informationen från Valmyndigheten och för att upptäcka eventuella problem. Undersökningen genomfördes genom intervjuer av valhandläggare på ett urval av kommuner och länsstyrelser. Generellt är man nöjd eller mycket nöjd med handledningar och annat informationsmaterial, som uppfattas som välskrivet och pedagogiskt. Flera framhåller att det är väldigt många handledningar och att det blir svårt att överblicka helheten. Den interna webbplatsen behöver få en bättre struktur och utbildningen för kommunerna kan behöva standardiseras mera.

4 Valsedlar

Valsedelspapper

Endast två företag lämnade offerter avseende tillverkning av valsedelspapper. Svenskt Papper AB offererade det lägsta priset. Det vita papperet producerades på ett bruk i Tyskland och det färgade hos Klippan AB. Leveranserna fullföljdes på ett tillfredsställande sätt trots att Klippan AB försattes i konkurs under leveransperioden.

Valsedelstryckning

Endast sex tryckerier lämnade offerter gällande tryckning av valsedlar, varav ett från Ungern. Fyra svenska tryckerier offererade de lägsta priserna och de bedömdes klara av tryckningen enligt de volymeräkningar som gjordes. Vissa produktions- och distributionsstörningar uppstod hos ett av tryckeriföretagen. Generellt är det illavarslande att så få tryckerier numera har möjlighet att åta sig uppdraget att trycka och distribuera valsedlar.

Totalt trycktes drygt 680 miljoner valsedlar, varav drygt 570 miljoner var namnvalsedlar.

Beställning av valsedlar

Generellt kan sägas att alla partier gjorde sina beställningar sent, trots att nomineringarna var klara sedan länge. Beställningarna var heller inte alltid kompletta när de kom in till länsstyrelserna. Det förekom också relativt många ändringar av beställningar, vilket medförde mycket extraarbete. Länsstyrelserna har framfört att det borde finnas ett sista datum för beställning av valsedlar, t.ex. den sista augusti.

Utläggning av valsedlar

Enligt vallagen ska alla partier som i något av de två senaste valen fått mer än en procent av rösterna i hela landet få sina partivalsedlar (valsedlar med partinamn men utan kandidatnamn) tryckta och utlagda på alla ställen där man kan rösta. Vidare gäller att partier som redan är representerade i kommun- eller landstingsfullmäktige ska få sina partivalsedlar

utlagda i val- och röstningslokaler inom kommunen respektive länet. Detta gäller dock bara om partiet begär det. Det är således valadministrationens uppgift att se till att det finns partivalsedlar för dessa partier. Samma ansvar gäller för de blanka valsedlarna.

Namnvalsedlar (valsedlar med både partinamn och namn på partiets kandidater) ska distribueras och läggas ut av partierna själva. Det är inte valadministrationens uppgift att fylla på dessa valsedlar om de tar slut.

Det är röstmottagarnas ansvar att hålla uppsikt över valsedlarna och se till att det är ordning bland samtliga valsedlar - oavsett vem som ansvarar för att tillhandahålla dem. Valmyndigheten fick in ett flertal rapporter om oordning bland valsedlarna - t.ex. sammanblandning av ett par partiers valsedlar, allmän oreda på och kring valsedelsbord, särbehandling av en del partiers namnvalsedlar (en del partier hade tillverkat egna kartonger med partisymbol) och svårigheter att hitta bland dem.

Det är viktigt för tilltron till röstningsprocessen att hanteringen av valsedlarna sker korrekt och för partierna jämnt. Valmyndigheten kommer att ytterligare betona röstmottagarnas ansvar i denna del i materialet till kommunerna inför nästa val. Vidare överväger myndigheten att tillsammans med kommunerna försöka komma fram till någon form av gemensam lösning för valsedelsställ eller liknande. Valmyndigheten kommer att undersöka möjligheten att sluta ett ramavtal där kommunerna själva kan avropa vad som behövs lokalt. På så sätt kan kommunerna redan i förväg bedöma behovet av utrymmen för utläggningen av valsedlarna, tillhandahålla enhetlig utrustning och därmed undvika särbehandling av partier som ställer ut egentillverkade kartonger. Det blir dessutom lättare att hålla ordning bland valsedlarna.

5 Valnatt och resultatredovisning

Efter att röstmottagningen avslutats räknas rösterna i de olika valen och resultaten rings in från varje vallokal till länsstyrelserna. Totalt handlar det om nästan 18 000 telefonsamtal under valnatten. På länsstyrelserna arbetar drygt 300 personer med telefonmottagning och inregistrering av resultaten i valdatasystemet.

Ett problem för röstmottagarna var att de i många valdistrikt inte hann med att granska förtidsrösterna innan röstmottagningen avslutades klockan 20.00. Rösträkningen kunde därför inte börja förrän alla förtidsröster granskats och de godkända valkuverten lagts ner i valurnorna.

För att inte i onödan tynga den preliminära rösträkningen väljer Valmyndigheten ut de partier som antas ta mandat i riksdagsvalet. Rösterna för dessa partier ska redovisas särskilt i alla valdistrikt. Röster för andra partier än dessa redovisas samlat under rubriken Övriga partier. Länsstyrelserna kan därutöver, i kommun- och landstingsfullmäktigvalen lägga till ytterligare tre partier i respektive valområde. Kraven för dessa – liksom för de partier Valmyndigheten väljer ut – är att de kan förväntas ta mandat. Denna hantering av s.k. rapportpartier har varit oförändrad sedan ett stort antal val.

Veckan före valet uppstod en livlig debatt i media angående hanteringen av rapportpartier. Det ifrågasattes t.ex. med vilken rätt valmyndigheterna väljer att inte särredovisa rösterna

för vissa partier under valkvällen. Från Valmyndighetens sida framhölls att rapporteringen från den preliminära rösträkningen inte alls är reglerad i vallagen utan utvecklade av valadministrationen som en service för att snabbt få fram ett preliminärt resultat och att Valmyndighetens urval av rapportpartier alltid byggt på en samlad bedömning av de opinionsundersökningar och prognoser som finns att ta del av en vecka före valet.

Inrapporteringen skedde i stort sett utan problem. Under en kort tid – cirka 30 sekunder – hade registreringspersonalen i vissa län problem. De manuella rutiner som fanns fungerade dock och det avbrott som drabbade ett fåtal märktes aldrig i rapporteringen ut till myndighetens webbplats.

Valmyndigheten publicerar en preliminär mandatfördelning i riksdagsvalet när resultatet bedöms stabilt. Vid årets val skedde detta strax efter kl. 22.30. I kommun- och landstingsfullmäktigvalen publiceras en mandatfördelning med automatik när 80 procent av resultaten är rapporterade.

På den externa webbplatsen registrerades drygt 30 miljoner träffar mellan kl. 20.00 och midnatt. Det förekom inga kapacitetsproblem. För första gången noterades att sidorna för den slutliga rösträkningen och mandatfördelningen hade fler besökare än resultatpresentationen under valnatten. Första veckan efter valet noterades drygt 85 000 besökare per dag.

Slutlig rösträkning och mandatfördelning

Från länsstyrelsernas sida har framförts oro vad gäller räkningen och redovisningen av personrösterna. Efter en del incidenter vid valen 2002 hade flera länsstyrelser ändrat sina rutiner så att alla personkryss skulle räknas två gånger. Trots detta förekom fel som i något fall även föranledde omräkning. Felen tillskrivs den mänskliga faktorn och beror på den stora mängd valsedlar som ska behandlas på kort tid. Länsstyrelserna menar att det av flera skäl inte låter sig göras att ytterligare öka storleken på rösträkningsorganisationen. Alternativet att låta rösträkningen få ta längre tid är knappast tänkbart. Länsstyrelserna efterlyser någon form av maskinellt stöd.

Vid mitten av 1990-talet genomfördes en utvärdering av och ett antal försök med optisk läsning av valsedlar. Det konstaterades då i korthet att tekniken inte var tillräckligt säker och att befintliga system var mycket kostsamma. Ett tekniskt stöd som ger en säker läsning av valsedlarna skulle kunna innebära att valsedlarnas utformning och framställning borde ses över. Ändringar i utformningen av valsystemet ligger inom ramen för de förslag som Grundlagsutredningen har att överväga. Från rent tekniska utgångspunkter är det angeläget att ändringar i valsystemet inte medför ytterligare uppgifter som ska påverka resultatet, eftersom redan nuvarande system med personkryss är på gränsen för vad som kan tas om hand med manuella metoder. Valmyndigheten avser att tillsammans med länsstyrelserna överväga vad som kan göras för att öka säkerheten inom ramen för nuvarande system.

6 Valdatasystemet

Valdatasystemet är det gemensamma IT-stöd som valadministrationen använder. Systemet hade vid valen 2006 cirka 3 000 användare på Valmyndigheten, länsstyrelser, kommuner, partikanslier, utlandsmyndigheter och tryckerier. Systemet användes som stöd i nästan

samtliga delmoment i valarbetet, t.ex. vid

- framställning av röstlängder och röstkort,
- beställning av valsedlar och framställning av tryckoriginal för valsedlar,
- beställning av valmaterial,
- insamling och spridning av preliminära resultat under valnatten,
- framställning av resultat och underlag för protokoll vid den slutliga rösträkningen och mandatfördelningen.

Inför valen 2006 tillfördes ytterligare funktioner bland annat för att hantera information om röstningslokaler och mottagna förtidsröster.

Valdatasystemet användes för att registrera in röstetal per parti och lista samt resultatet av personröstningen. Systemet utför de kontroller som är möjliga och stödjer på så sätt länsstyrelserna i arbetet. När alla resultat är inregistrerade och kontrollerade genomförs mandatfördelning mellan och inom partier. Valmyndigheten och länsstyrelserna har funktioner för att framställa underlag för protokoll samt bevis till valda och ersättare.

Det kan konstateras att valdatasystemet vid 2006 års val har fungerat felfritt i alla delar av den slutliga rösträkningen och mandatfördelningen. Detta trots att det i vissa fall uppstått situationer som i beräkningsdelarna är tämligen udda, t.ex. att en kandidat namnordnats för flera partier.

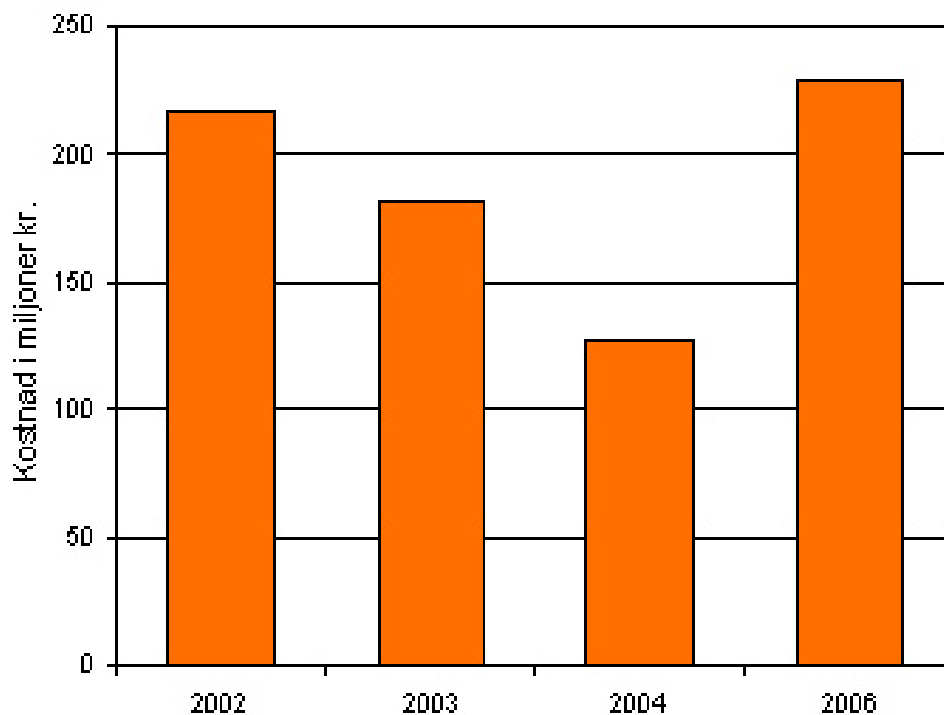
Valmyndigheten har efter valet inhämtat synpunkter från användarna av systemet. Samtliga är mycket nöjda med hur systemet fungerat. Vissa smärre anmärkningar eller önskemål om förändringar har självfallet framförts och dessa kommer att tas om hand inför arbetet med kommande val.

Efter valet kommer systemet att användas för att utse nya ledamöter och ersättare när någon avgår. Valdatasystemet ska årligen leverera uppgifter med statistik om dessa efterträdersammanräkningar till bl.a. SCB.

7 Kostnader

De centrala kostnaderna för valen 2006 uppgick till närmare 229 miljoner kronor. Jämfört med valen 2002 innebär det en kostnadsökning om ca 6 procent. Jämför man med även de mellanliggande åren 2003 (folkomröstningen om euron) och 2004 (valet till Europaparlamentet) får man följande bild:

I tabellen nedan anges i tusental kronor kostnaderna fördelade på vissa huvudgrupper.

	2002	2006
Utbildning av länsstyrelserna	345	304
Valmaterial	37 456	40 967
Ersättning till kommuner, länsstyrelser, Skatteverket, Lantmäteriverket och Posten AB	141 410	149 992
Information till allmänheten	17 770	22 525
IT-stöd för valadministrationen	20 084	12 648
Övrigt	680	2 351
Totalt	217 745	228 787

Kostnadsökningen 2006 hänförs främst till kostnader för dels information om och genomförandet av den ändrade förtidsröstningen, dels information om identitetskontrollen vid röstningen.

8 Behov av ändrade regler

8.1 Utdrag ur val- och folkbokföringsdatabasen

Bakgrund

Förordningen (2002:62) om utdrag ur val- och folkbokföringsdatabasen innebär att Valmyndigheten, någon gång under perioden den 1 april –1 september det år då val till riksdagen äger rum, ska på beställning göra en utskrift som avser samtliga personer i ett eller flera län eller i hela landet som på grundval av förhållandena vid tidpunkten för utskriften kan antas vara röstberättigade vid något av valen. Utskriften får omfatta de röstberättigades födelsetider, namn och adresser samt uppgift om vid vilka val de har rösträtt. Den centrala valmyndigheten bestämmer hur och vid vilken tidpunkt en utskrift enligt denna förordning ska beställas och hur utskriften ska utformas. Myndigheten får medge att utskriften begränsas till att avse ett urval av de personer som anges. Till grund för ett sådant urval får användas endast de röstberättigades födelsetider och uppgift om vid vilka val de har rösträtt.

När den centrala valmyndigheten gör en utskrift enligt denna förordning får myndigheten ta ut en avgift om

1. 25 kronor för varje utskriven sida, eller
2. 50 öre för varje utskriven adressetikett, dock minst 50 kronor.

Avgift tas inte ut för en utskrift som görs på beställning av ett parti som vid något av de två senaste valen till riksdagen har fått mer än en procent av rösterna i hela landet.

Förordningen ersatte förordningen (1992:609) om avgift för utdrag ur röstlängd i samband med att det tillkom en registerlag för röstlängdsregistret. Syftet med förordningen är att garantera att de större partierna får tillgång till röstlängdsuppgifter för att nå ut till väljarna.

Valmyndigheten ska å andra sidan lämna uppgifter om registerinnehåll i enlighet med offentlighetsprincipen. Den som önskar ta del av en allmän handling har även rätt att mot fastställd avgift få avskrift eller kopia av handlingen till den del den får lämnas ut. En myndighet är dock inte skyldig att i större utsträckning än vad som följer av lag lämna ut en upptagning för automatiserad behandling i annan form än utskrift. Myndigheten kan då endast ta ut kostnader i enlighet med vad som gäller enligt avgiftsförordningen (1992:121) för den som begär kopior hos myndighet.

Slutligen har vi den begränsning som följer av 7 § lagen (2001:183) om behandling av personuppgifter i verksamhet med val och folkomröstningar som säger att uppgifter ur databasen får lämnas ut till enskild på medium för automatisk databehandling endast om regeringen har meddelat föreskrifter om det. För närvarande har några sådana föreskrifter inte meddelats, varför uppgifter endast lämnas ut på papper.

Praktisk hantering

Inför valet 2006 informerade Valmyndigheten de nio partier som har rätt till gratis utdrag om möjligheten att beställa utdrag. En särskild blankett som partierna kunde använda för

beställningarna togs fram. Utdrag kunde, senast vid en viss tidpunkt, beställas för visst/vissa län eller för hela landet.

Dessutom erbjöds etiketter med adresser till samtliga utlandssvenskar samt till förstagångsväljare och utländska medborgare länsvis. Valmyndigheten avtalade med ett tryckeri om tryckning av längder och etiketter.

Arbetarepartiet-Socialdemokraterna, Centerpartiet, Folkpartiet liberalerna, Moderata Samlingspartiet och Vänsterpartiet beställde längder och etiketter. Tryckningen kom totalt att omfatta drygt 25 miljoner personposter för längderna som trycktes och bands valdistriktsvis. Vidare beställdes 1 383 336 etiketter avseende förstagångsväljare, 113 678 avseende utlandssvenskar och 124 995 avseende utländska medborgare. Beställningarna sammanställdes i början av maj och materialet levererades före midsommar.

Senare under sommaren kom önskemål om olika utdrag ur röstlängdsregistret – framförallt avseende förstagångsväljare - från flera småpartier och i något fall enskilda kandidater. Dessutom beställde olika media många olika sammanställningar med personuppgifter gällande kandidater. Uppgifterna ska oftast användas för att granska de som kandiderar i valen och se om kandidaterna förekommer t.ex. i register hos Kronofogdemyndigheten eller polisen. Valmyndigheten kunde då endast erbjuda pappersutskrifter från vanlig laserskrivare och mot en kostnad enligt avgiftsförordningen. Med tillämpning av avgiftsförordningen blir det betydligt billigare utskrifter än om avgift tas enligt förordningen om utdrag ur val- och folkomröstningsdatabasen.

Hanteringen av beställningarna är tidskrävande och riskerar ta bort fokus från viktigt förberedelsearbete som pågår under halvårsperioden före ett riksdagsval.

Problemområden

1. Utdrag ur databasen avseende personer som är upptagna i röstlängden

Fem av de totalt nio partier som hade rätt att få utdrag beställde sådana i större eller mindre omfattning. Det får antas att partierna anser att de har någon nytta av utdragen. Leveranserna rör sig dock om volymer i form av lastpallar vilket förutsätter en viss administration för att det ska vara möjligt att ta hand om dem. I den mån något parti som inte hade rätt till gratis utdrag skulle ersättning tas ut med 25 kr sidan.

En del mindre partier beställde utdrag för endast en kommun och efter den tidpunkt som Valmyndigheten satt som sista datum för att få utdrag enligt förordningen om utdrag ur val- och folkbokföringsdatabasen, då med åberopande av rätten till uppgifter enligt offentlighetsprincipen. Valmyndigheten kan inte säga nej till en sådan begäran, eftersom den med rutinbetonade åtgärder kan åstadkomma utskriften. Då får ersättning endast tas ut enligt den vanliga avgiftsförordningen, dvs. 50 kronor för de första tio sidorna och därefter två kronor per sida. Det innebär att någon avgift om 25 kr per sida för ”utdrag ur röstlängden” aldrig kan tas ut, eftersom det inte är rimligt att de som egentligen beställer för sent får ett bättre pris än de som beställer i rätt tid.

Ett antal partier beställde visserligen etiketter men även där fanns det partier som hellre tog ett utdrag på papper avseende exempelvis alla utlandssvenskar och lät något företag läsa in uppgifterna (skanning) och skapa en datafil, varefter adresserna kunde tryckas direkt på kuvert för en mindre kostnad.

2. Utdrag ur databasen avseende kandidater på valsedlar

Uppgifter om kandidater som står på valsedlarna är av stort intresse för alla media. Efter som i stort sett alla kombinationer av uppgifter som media begär ur moderna databaser kan tas fram av kompetent personal med relativt kort arbetsinsats (avsevärt mindre än de tre-fyra timmar som ansetts rimligt) har Valmyndigheten haft relativt stor frekvens av framställning av olika utdrag till media. Valmyndigheten får endast leverera uppgifterna på papper. Det upplevs både av myndigheten och av mottagarna som tungrovt och otidsenligt. Särskilt som de utskrivna papperslistorna i vissa fall har levererats inte till beställaren utan direkt till ett dataföretag som skannat in uppgifterna och skapat datafiler av dem.

Åtgärder

Valmyndigheten föreslår

- att förordningen om utdrag ut val- och folkbokföringsdatabasen ändras så att avgiften för utdrag för partier som inte ha rätt till gratis utdrag anpassas till avgiftsförordningen
- att regeringen utfärdar föreskrifter som gör det möjligt att i fortsättningen leverera datafiler i stället för färdigtryckta etiketter när det gäller vissa begränsade utdrag som gäller dels de röstberättigade dels kandidater på valsedlarna.

Valmyndigheten skulle se med tillfredsställelse på en utredning som såg över partiernas behov av totalutdrag och eventuella andra deluttag ur röstlängdsregistret samt hanteringen av personuppgifter visavi partier och media.

8.2 Tidpunkter för beslut om antal fullmäktige och valkretsindelning

Fullmäktige bestämmer enligt 5 kap. 1 § kommunallagen (1991:900) hur många ledamöter som ska väljas i kommun- respektive landstingsfullmäktige. Antalet fullmäktige ska bestämmas till visst antal beroende på hur många röstberättigade invånare som kommunen hade enligt röstlängden som gällde för det senaste ordinarie valet (5 kap. 2 § KL). Beslut ska fattas senast vid **utgången av mars månad valåret.**

Beslut om valkretsindelning av kommuner och landsting ska beslutas av kommun- respektive landstingsfullmäktige senast den **31 oktober året före ordinarie valår.**

Statistik om antal röstberättigade som ska utgöra underlag för beslut om indelning i valkretsar ska enligt 4 kap. 12 § vallagen tas fram senast den **1 mars** det år då beslut om valkretsindelning ska fattas.

Länsstyrelsen ska senast den 30 april valåret besluta om hur många fasta valkretsmandat som varje valkrets i kommuner och landsting ska ha. Enligt 4 kap. 1 § vallagen ska Valmyndigheten den **1 mars valåret** ta fram statistik om antalet röstberättigade som ska

ligga till grund för länsstyrelsernas beslut om fördelning av fasta valkretsmandat. I samband med statistikframställningen räknar Valmyndigheten också automatiskt fram ett underlag för länsstyrelser och kommuner som visar hur de fasta mandaten fördelas mellan kretsarna.

Problemet är att den fördelningen inte blir korrekt ifall kommun- eller landstingsfullmäktige under tiden den 1-30 mars fattar ett beslut om att ändra antalet fullmäktige i kommunen/landstinget, eftersom man ju kan skjuta på ett sådant beslut till utgången av mars månad valåret.

Det framstår också som något underligt att man ska fatta beslut om indelningen i valkretsar utan att ha fastställt hur många mandat det överhuvudtaget finns att fördela mellan valkretsarna. Beslut om indelning av valkretsar och hur många mandat som fullmäktige totalt ska ha borde samordnas till utgången av oktober månad året före valåret. Det skulle också ge partierna mer korrekt information inför nomineringen av kandidater till fullmäktige. I vart fall bör sista datum för att besluta om totala antalet ledamöter läggas senast vid utgången av februari månad valåret så att det den 1 mars valåret med ledning av statistiken över röstberättigade går att ta fram fördelningen av fasta mandat mellan kretsarna.

Bestämmelsen att grunda uppgiften om hur många mandat kommunen/landstinget ska ha på föregående vals röstlängd förefaller också otidsenlig, eftersom det finns statistik från den 1 mars året före valåret att tillgå.

Valmyndigheten föreslår att beslut om antal ledamöter i fullmäktige och indelning i valkretsar ska grundas på statistik avseende antalet röstberättigade den 1 mars året före valåret samt att beslut om antal fullmäktige ska tas samtidigt som valkretsindelningen bestäms eller i vart fall senast vid utgången av februari månad valåret.

8.3 Tillämpning av 5 § valförordningen (2005:874)

Länsstyrelsen i Stockholms län avslag i början av maj 2006 partiet Nackalistans begäran om att på valsedeln efter kandidatnamnen få lägga till bl.a. uppgift om de frågor som kandidaterna var engagerade i. Nackalistan överklagade ärendet till Valprövningsnämnden (VPN) som biföll överklagandet och återförvisade ärendet till länsstyrelsen. VPN anförde att Nackalistans uppgifter var godtagbara, eftersom de inte var argumenterande, irrelevanta, vilseledande eller inkorrekta. Uppgifterna stod enligt VPN:s bedömning heller inte i övrigt i strid med valförordningens bestämmelser.

Enligt valförordningens bilaga får det utöver kandidatens namn på en valsedel finnas följande uppgifter om kandidaten:

1. ålder
2. yrke eller titel
3. adress
4. telefonnummer
5. partitillhörighet eller liknande uppgift.

Valmyndigheten anser att det är uppenbara svårigheter för länsstyrelserna att bedöma vad som är att beteckna som argumenterande uppgifter och att det därför bör närmare klargöras vad som kan falla in under begreppet ”partitillhörighet eller liknande uppgift”.

8.4 Effekter av den fria nomineringsrätten

Begreppet fri nomineringsrätt

Den fria nomineringsrätten innebär att väljarna har i det närmaste total frihet att nominera vem de vill. Den anses också vara en grundläggande princip för valsystemet. Principen innebär att väljarna på valsedlarna dels kan ange vilken partibeteckning som helst med giltig verkan vid valet, dels skriva till och stryka kandidatnamn på valsedeln.

Den fria nomineringsrätten har i realiteten kommit att inskränkas i avsevärd omfattning genom att partierna, om de så önskar, med stöd av vissa regler i vallagen kan registrera partibeteckning och anmäla kandidater. Möjligheten att påverka valsedeln genom strykningar har också tagits bort genom en regel i vallagen.

Partibegreppet

Partibeteckning blev obligatorisk först i 1920 års vallag (1920:796) och valsedeln betraktades därmed som ogiltig om partibeteckning saknades. Med partibeteckning avsågs ett namn eller annan beteckning för viss grupp av väljare eller för viss meningsriktning. För att förhindra att ett parti obehörigen använde ett annat partis partibeteckning för att därigenom dra nytta av deras röster infördes 1936 en definition av partibegreppet i 1920 års vallag. Enligt denna definierades ett parti som en förening med politiskt syfte, som inte utgjorde underavdelning av en sådan förening och som hade minst 1 000 vid val till riksdagen röstberättigade medlemmar.

Begreppet parti infördes och definierades i regeringsformen först vid den partiella författningsreformen 1969. Då ansågs vallagens bestämmelse för snäv. Man ansåg att vid röstsammanräkningen skulle utan egentlig prövning som parti godtas varje sammanslutning eller väljargrupp, vars namn förekommer på valsedlarna. Det skulle gälla även om den angivna väljargruppen inte fått mer än en röst.

Regeringsformens bestämmelse kom att lyda: Mandaten fördelas mellan partier. Med parti avses varje sammanslutning eller grupp av väljare som uppträder i val under särskild beteckning.

Frågan om att partierna på något sätt ska förhandsanmäla sitt deltagande i val och att röster på partier som inte har anmält sig i förväg ska betraktas som ogiltiga har varit uppe i flera utredningar. Folkstyrelsekommittén föreslog i betänkande Folkstyrelsens villkor (SOU 1987:6) en sådan reglering. Personvalskommittén, som tillsattes 1991, kom också i sitt betänkande Ökat personval (SOU 1993:21) med ett förslag att varje parti som ville delta i de allmänna valen skulle anmäla sitt deltagande senast 30 dagar före valdagen. Nominerings- och valkretskommittén föreslog också i betänkandet Vissa valfrågor (SOU 1995:143) i praktiken fullständigt offentliga valförberedelser. Resultatet blev att det i 1996 års vallag infördes en frivillig möjlighet för partierna att i princip helt upphäva den fria nomineringsrätten. För ett parti som väljer att registrera partibeteckningen och anmäla samtliga sina kandidater är det inte möjligt för väljarna att skriva till kandidatnamn på valsedlarna. Vid sammanräkningen bortses helt från tillskrifter på sådana partiers valsedlar. Det hindrar inte väljarna att på valdagen skapa egna partier genom att skriva till partinamn på valsedlarna.

Parodiska partibeteckningar

Vid sammanräkningen har länsstyrelserna att ta ställning till om valsedlar ska godkännas eller inte. För att en valsedel ska vara giltig måste den innehålla en partibeteckning. Även handskrivna valsedlar måste bedömas. Innehåller en valsedel en handskriven partibeteckning som kan tolkas som att den avser något av de partier som har tryckta valsedlar läggs valsedeln naturligtvis till det partiet. Utöver dessa förekommer vid varje val ett antal valsedlar med mer eller mindre fantasifulla texter. Bland dessa gör länsstyrelserna en bedömning av om de ska anses avse ett parti eller inte eller alternativt kan anses som märkta valsedlar och därmed ska underkännas.

Ett stort antal parodiska partinamn med endast en röst godkänns som partibeteckningar men länsstyrelserna har underkänt valsedlar som bara innehållit t.ex. ett personnamn.

Det är inte lämpligt att valmyndigheter ska fatta beslut om vad som är parti eller inte. Det borde vara mer objektiva regler som avgör detta.

Man kan också konstatera att det är i riksdagsvalet och i större städer som det förekommer mest påhittade beteckningar.

Kommun	Riksdag	Landsting	Kommun	
Stockholm	123	81 *	88*	* valsedlar med beteckning avseende riksdagsparti med tryckt valsedel har räknats bort
Göteborg	106	72 *	107*	
Ånge	0	0 *	2*	

I valen till kommunfullmäktige förekommer handskrivna röster på riksdagspartier som inte haft någon valsedel i de kommunala valen som t.ex. Feministiskt initiativ, Junilistan m.fl. medan övriga påhittade beteckningar kan som i Ånge saknas helt. Det borde ändå vara i kommunvalen som ”nya partier” helst skulle nomineras om man verkligen avsåg att ta mandat eftersom det i små kommuner krävs få röster och det skulle vara möjligt att ta mandat för ett parti som inte har tryckta valsedlar. Det får anses tyda på att väljarna som skriver de påhittade namnen faktiskt inte förväntar sig att det ska vara partier som har med valutgången att göra.

Nya partier - partier utan namnvalsedlar

Vid valet 2002 gick i valet till kommunfullmäktige tio mandat till partier som inte hade någon tryckt valsedel. Av dem fick Miljöpartiet tre, Folkpartiet två och Vänsterpartiet ett mandat. Att de partierna får mandat beror på att deras partivalsedlar läggs ut i alla lokaler där man kan rösta. Partierna hade inte någon valsedel antingen beroende på avsaknad av kandidater eller som i Håbo samverkan med annat parti (Kommunpolitisk Mittensamverkan i Håbo).

I Mullsjö tog däremot ett helt nytt parti tre mandat utan att ha någon tryckt valsedel. Partiet uppmanade i media väljarna att skriva partinamnet på valsedlar. Det fanns också förhands-fabricerade handskrivna valsedlar med ett antal kandidatnamn. Partiet förekom flitigt i lokala media redan under våren 2002. Vid valet 2006 hade partiet tryckt valsedel och blev med nio mandat Mullsjös största parti.

Också i Åre kommun tog ett parti - Fria Norrland - 2002 ett mandat utan att ha haft någon tryckt valsedel med kandidatnamn. Partiet var representerat redan 1998 i fullmäktige i Åre. Partiet hade vid 2006 års val en tryckt valsedel och fick även då ett mandat.

Vid valet 2006 fick Sverigedemokraterna 41 mandat i 39 kommuner där de inte hade någon valsedel. Vidare fick Vänsterpartiet två och Miljöpartiet ett mandat i kommuner där inte heller de partierna hade någon valsedel. Till de tre mandaten har ledamöter kunnat utses.

Alla partier som fått mandat i de senaste två valen utan att ha namnvalsedlar var kända från tidigare val eller startade som Mullsjös Framtid sin verksamhet redan långt innan valet. Det hade inte varit någon svårighet för partierna att anmäla sig före valet om en sådan regel hade funnits.

Tomma stolar och kandidater nominerade mot sin vilja

Vid höstens val fick Sverigedemokraterna totalt 281 mandat i kommunfullmäktigval. Redan vid mandatperiodens ingång kommer 14 av dessa platser att stå tomma. Detta beror på att Sverigedemokraterna efter att ha fått mer än en procent av rösterna i föregående riksdagsval får tryckta valsedlar med partinamnet utlagda för alla tre valen i alla lokaler där man kan rösta. Partier som har rätt att få valsedlarna utlagda kan avstå från att få den rätten tillgodosedd i kommuner där de inte ställer upp med någon namnvalsedel. Sverigedemokraterna har inte begärt att få några undantag från utläggningen av partivalsedlar. Det har inneburit att väljare lagt sin röst på partiet även om det inte funnits några i förväg nominerade kandidater för partiet i området.

I ytterligare ett antal kommuner har partiets mandat tillsatts med personer som nominerats genom handskrivna namn på partiets valsedlar. En del av dem har genom att vända sig till valmyndigheterna klargjort att de inte tillhör partiet och inte kommer att vilja sitta på platsen för partiet. Ytterligare mandat kan därigenom komma att bli tomma ganska tidigt under mandatperioden.

Det kan inte anses som positivt att platser i kommunfullmäktige blir tomma redan vid mandatperiodens ingång. Efter valet 2002 var endast två platser i kommunfullmäktige tomma. För ett folkpartimandat i Håbo och för ett Miljöpartimandat i Upplands-Bro kunde inte ledamöter utses. Genom dödsfall och avgångar kan det ibland inträffa att ett mindre antal platser blir tomma under slutet av mandatperioden. Vid valperiodens slut 2006 fanns elva obesatta mandat. Risken för att det under denna fyraårsperiod blir ett betydligt större antal fullmäktigeplatser som kommer att stå tomma innan mandatperiodens slut är uppenbar.

Ett antal personer som blivit uppsatta som kandidater och invalda har hört av sig och velat framföra att de aldrig någonsin haft med partiet att göra och att det förhållandet att de nu blivit utpekade i media som företrädare för ett parti vars politik de inte sympatiserar med upplevs som djupt kränkande. I något fall ansåg sig personen vara känd för politiska sympatier åt motsatt håll och upplevde invalet som en grov kränkning av sin person. Det kan vara svårt för en person att t.ex. för en framtida arbetsgivare kunna förklara varför han eller hon står på Valmyndighetens webbsida upptagen som invald ledamot för ett parti. I undantagsfall kan det medföra att personen lider ekonomisk skada.

Offentliga valförberedelser

Valmyndigheten har tidigare framfört att det finns skäl att överväga om inte det svenska valsystemet också skulle förses med inslag av offentliga valförberedelser. Ett parti borde för att delta i mandatfördelningen ha i förväg anmält att man kandiderar i valområdet. För att kandidera i ett val borde partiet ha minst en valsedel med åtminstone tre kandidater för området.

Det skulle bli tydligare för väljarna vilka partier som verkligen ställer upp och således kan påverka valresultatet. Inte heller för de politiska partierna är det tydligt vilka deras konkurrenter är. Det skulle också innebära att det var tydligt för valmyndigheterna vilka partier som ska delta i mandatfördelning och redovisas resultat för. Valresultatet påverkas endast av partier som verkligen eftersträvar representation och olika spärrnivåer (1 %, 3 %, 4 %, 12 %) skulle enbart påverkas av föranmälda partier som verkligen eftersträvar mandat. Risken att tomma stolar uppstår redan vid inledningen av mandatperioden borde också i stort sett kunna elimineras. Personer som inte är politiskt aktiva skulle inte, utan att veta om det, ”drabbas” av att plötsligt vara utsedda att representera ett parti. Andelen ”proteströster” skulle bli tydligare. Idag är både blankröstning och röstning på parodisk partibeteckning att anse som en sorts proteströstning. Genom att båda grupperna förs till gruppen ogiltiga (kan ändå särredovisas) samlas proteströsterna under en rubrik, vilket gör omfattningen tydligare.

Några röster från allmänheten

”Hur fungerar det politiska systemet?
2006-10-11

Jag är en vanlig pliktrogen svensk, som fortfarande vill tro att det är viktigt att rösta. Jag skulle vilja ställa en fråga till någon som kan det politiska systemet. Hur kommer det sig, i en ”trygg” demokrati, att vilken jeppe som helst kan skriva dit sitt eget namn på en blank valsedel för sverigedemokraterna och själv med lottens hjälp få en plats i kommunfullmäktige? Jag tycker att det är skrämmande och fattar inte hur det kan gå till så!?

Visst, det är väl ingen garanti för att det blir bra personer som röstas fram även om man har ett parti i ryggen. Men de som har röstat med blanka valsedlar har kanske inte heller tänkt sig vilken person som helst på mandatet. Borde det inte finnas gränser på något sätt för vilka som får något att säga till om? Hur blir man sedan av med en person som kanske inte alls borde vara där - han kan ju ställa till mycket. Eller är just detta demokrati att en okänd människa kan få mycket att säga till om?”

” Tacksam för ett klokt svar!
En orolig småbarnsmamma”

Dad's practical joke turns trucker into politician

Published: 28th September 2006 14:26 CET

Online: <http://www.thelocal.se/article.php?ID=5052>

Thanks to a practical joke played by his dad, 20-year-old truck driver Jonas Larsson is one of Sweden's accidental politicians. A quirky election system means that civilians can be voted onto local councils without their knowledge.

One vote was enough to turn Larsson into a representative for the far-right Sweden Democrats in the small south western town of Vårgårda.

"Someone from the radio called yesterday and wanted to talk about my seat on the municipal council", Larsson told Expressen. "I was taken by surprise since I have nothing to do with the Sweden Democrats."

Larsson's dad is the villain of the piece. He wrote his son's name on the Sweden Democrats' local election list. The party had plenty of votes but not enough candidates, meaning that a single vote was enough to launch the young truck driver's political career.

"He probably didn't think it would go this far but he has had a good laugh about it the last few days", Larsson told Expressen. "I have given up my place, so the seat will be empty. I am not interested in politics. It's not for me".

But how can it be possible for this to happen?

"In Sweden it is possible to create your own party and nominate your own candidate on election day. I don't know of any other country where this is the case", Vivan Nilsson from the Swedish Election Authority tells The Local.

And it seems that Jonas Larsson's case is by no means unique. "I spoke to a woman from Hårryda just outside Gothenburg. She is politically to the left but two voters had written her name on the Sweden Democrats' list and she was voted onto the council," says Nilsson.

"We at the Election Authority have been trying to change this system for the last ten years. And I promise to keep trying," says Nilsson.

Paul O'Mahony

Valmyndigheten

Postadress Box 4210, 171 04 Solna
Telefon 08-635 69 00
E-postadress valet@val.se

Besöksadress Solna strandväg 78
Telefax 08-635 69 20
Webbplats www.val.se